

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-85-10>

УДК 338.43:339.5

КОНКУРЕНТНІ ПЕРЕВАГИ ЕКСПОРТУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

COMPETITIVE ADVANTAGES OF UKRAINIAN AGRICULTURAL EXPORTS UNDER MARTIAL LAW AND EUROPEAN INTEGRATION

Діброва Анатолій Дмитровичдоктор економічних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2503-2431>**Діброва Лариса Василівна**кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4877-0496>**Діброва Максим Анатолійович**здобувач,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2035-571X>**Dibrova Anatolii, Dibrova Larysa, Dibrova Maksym**
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Статтю присвячено питанням розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України в умовах воєнного стану та євроінтеграції. Досліджено динаміку, структуру та географію експорту агропродовольчої продукції. На основі індексу порівняльних переваг та інтегрального підходу оцінено конкурентні позиції України на світових ринках зернових культур. Визначено посилення ролі країн Європейського Союзу, а також зростання значення ринків Азії та Північної Африки. Проаналізовано вплив воєнних чинників і логістичних обмежень на формування експортних потоків. Обґрунтовано доцільність диверсифікації експорту та підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. Узагальнено ключові тенденції трансформації аграрного експорту та окреслено перспективи його подальшого розвитку в умовах глобальних викликів.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, євроінтеграція, аграрна політика, ринок зерна, логістика, стратегія.

The article is devoted to current issues of the development of Ukraine's agricultural sector in the context of martial law and European integration. The relevance of the study is determined by the need to better understand the transformation processes taking place in Ukraine's agricultural sector under the combined influence of war and European integration. These factors have significantly changed the conditions of foreign economic activity, affected export routes, and increased the importance of maintaining stable positions in international markets. The purpose of the article is to assess the competitive advantages of Ukraine's agricultural exports and to identify the main trends in their development under changing external conditions. The research methodology is based on a combination of general scientific and special methods, including analysis, synthesis, comparison, and index methods. In particular, based on the index of revealed comparative advantages and an integral approach, the competitive positions of Ukraine in the global grain markets are evaluated. The use of an index approach allows for evaluating the level of competitiveness and identifying structural changes in export activities across different geographical markets, ensuring a more objective assessment of export performance. The results show that Ukraine's agricultural exports demonstrate significant differentiation depending on specific markets and directions. A gradual reorientation of export flows towards more dynamic and economically attractive destinations is observed, with a growing role of the European Union, as well as countries in Asia and North Africa. It is established that competitiveness depends not only on production potential but also on external factors, including logistics constraints, market access conditions, and

regulatory requirements. At the same time, the importance of diversification of export destinations is increasing as a key condition for sustainable export development. The study emphasizes that maintaining competitiveness requires not only adaptation to external challenges but also the development of flexible export strategies. This involves improving responsiveness to market changes, strengthening international trade cooperation, and ensuring more efficient use of production and logistics capacities. The practical value of the study lies in the possibility of applying its results to improve export strategies, enhance the efficiency of foreign economic activity, and support decision-making in the field of agricultural policy under conditions of economic instability and structural transformation.

Keywords: foreign economic activity, export, competitive advantages, competitiveness, European integration, agricultural policy, grain market, logistics, strategy.

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни та активізації євроінтеграційних процесів зовнішньоекономічна діяльність аграрного сектору України зазнає суттєвих трансформацій. Аграрний сектор традиційно відіграє ключову роль у формуванні експортного потенціалу держави, забезпечуючи вагому частку валютних надходжень і підтримуючи продовольчу безпеку як на національному, так і на глобальному рівнях. Водночас військові дії спричинили порушення логістичних ланцюгів, зміну маршрутів постачання та перегляд географічної структури експорту, що підвищує актуальність оцінювання конкурентних позицій України на світових аграрних ринках.

Паралельно процес євроінтеграції відкриває для українських аграрних виробників нові можливості доступу до ринків Європейського Союзу, але водночас висуває підвищені вимоги до якості продукції, стандартів виробництва та рівня конкурентоспроможності. За таких умов важливим є не лише аналіз кількісних змін у зовнішній торгівлі, а й визначення конкурентних переваг української аграрної продукції на міжнародних ринках.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених розвитку аграрного сектору та його зовнішньоекономічній діяльності, питання кількісного оцінювання конкурентних переваг експорту в умовах впливу воєнних та інтеграційних чинників залишається недостатньо дослідженим. Це зумовлює необхідність застосування сучасних аналітичних інструментів, зокрема індексних методів, які дозволяють не лише описати наявні зміни, а й об'єктивно оцінити конкурентні позиції України на світових ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку зовнішньоекономічної діяльності аграрного сектору України в умовах війни та євроінтеграції є предметом активних наукових досліджень. Зокрема, О. Трегубов, У. Братчук і С. Славінський [11] дослідили, як війна та інтеграційні процеси змінили зовнішньоекономічну діяльність

аграрних підприємств. Автори відзначають переорієнтацію експорту на країни ЄС, зміну структури товарів, складнощі з логістикою та потребу диверсифікувати канали постачання.

О. Нів'євський і М. Богонос [5] проаналізували можливі сценарії розвитку торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та ЄС. Вони наголошують на важливості інституційних умов, витрат на адаптацію до стандартів ЄС і ролі державної підтримки у формуванні експорту.

Питання функціонування аграрних ринків і розвитку експортного потенціалу висвітлено у працях С. Черемісіної [12], М. Ільчука [2], О. Шандрівської та О. Пиж [13], у яких обґрунтовано підходи до стабілізації зернового ринку, державного регулювання та диверсифікації експорту.

Вагоме місце в дослідженнях займає оцінювання конкурентоспроможності аграрної продукції. Г. Павлова, І. Абрамович і М. Бальзан [7] визначили ключові чинники формування конкурентних переваг, зокрема ресурсний потенціал, інновації та якість продукції. С. Кваша, О. Павленко і В. Вакуленко [3] зазначили, що в умовах війни конкурентні позиції аграрної продукції погіршуються через логістичні обмеження та скорочення виробництва. А. Новоселець [6] проаналізував особливості експорту пшениці, звертаючи увагу на вплив логістики, цінових параметрів і каналів збуту на результати зовнішньоекономічної діяльності.

О. Сливінська та О. Бондар [8] обґрунтували важливість якості продукції та її відповідності міжнародним стандартам. С. Кулакова, І. Міняйленко та Н. Яцкова [4] визначили основні виклики конкурентоспроможності в умовах війни, зокрема порушення логістики, зростання витрат і обмежений доступ до ресурсів.

Зарубіжні дослідники J. Geysler, A. Pretorius та A. Fourie [14] доводять визначальну роль логістичних витрат у формуванні експортних потоків, наголошуючи, що їх зростання та інфраструктурні обмеження безпосередньо

впливають на конкурентні позиції країн на світових ринках.

Отже, наявні дослідження охоплюють широкий спектр питань, однак недостатньо уваги приділяється комплексному оцінюванню конкурентних переваг експорту із застосуванням індексних методів, що зумовлює актуальність цього дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим результати аналізу наукових праць свідчать про фрагментарність досліджень у цій сфері. Наявні роботи здебільшого зосереджені або на окремих аспектах зовнішньоекономічної діяльності, або на загальних питаннях конкурентоспроможності без їх комплексного поєднання.

Недостатньо розробленими залишаються підходи до кількісного оцінювання конкурентних переваг експорту аграрної продукції в умовах впливу воєнних та інтеграційних чинників. Зокрема, обмежено застосовуються індексні методи, які дозволяють об'єктивно оцінити позиції країни на міжнародних ринках. Це зумовлює необхідність використання індексу виявлених порівняльних переваг та інтегрального підходу для оцінювання конкурентних позицій України на світових аграрних ринках і обґрунтування напрямів підвищення ефективності експорту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є оцінювання конкурентних переваг експорту аграрної продукції України в умовах воєнного стану та євроінтеграції із застосуванням індексу виявлених порівняльних переваг та інтегрального підходу, що дозволить об'єктивно оцінити конкурентні позиції України на світових аграрних ринках та виявити основні тенденції їх формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аграрний сектор традиційно відіграє ключову роль у зовнішній торгівлі України, і події останніх років лише підсилили цю тенденцію. Навіть в умовах повномасштабної війни він залишається одним із небагатьох стабільних джерел валютних надходжень. За даними Державної служби статистики України, у 2020–2021 рр. експорт продовольства та сільськогосподарської продукції зростав досить динамічно – з 22,2 до 27,7 млрд дол. США (табл. 1) [10]. Це пояснюється як високими врожайностями, так і сприятливою ситуацією на світових ринках. Водночас уже у 2022 р. ситуація різко змінилася: через війну, блокування портів і логістичні проблеми обсяги експорту скоротилися до 23,4 млрд дол. США.

У 2023 р. спад зберігся, однак був менш відчутним, а у 2024 р. спостерігалось часткове відновлення: обсяг експорту зріс до 24,7 млрд дол. США.

За попередніми даними, у 2025 р. загальний обсяг експорту агропродовольчої продукції становив 22,5 млрд дол. США, що свідчить про збереження нестабільної динаміки розвитку галузі в умовах безпекових ризиків і складної логістики. Водночас відсутність деталізованих даних за товарними групами обмежує можливості більш глибокого структурного аналізу за цей період.

Структура експорту залишається доволі сталою: її основу формують продукти рослинного походження, які забезпечують найбільшу частку валютних надходжень. Зокрема, у 2021 р. їх обсяг перевищував 15,5 млрд дол. США, а в наступні роки залишався високим, попри загальне скорочення експорту. Це підтверджує збереження зернової спеціалізації України навіть в умовах кризи.

В експорті важливу роль відіграють жири та олії, насамперед соняшникова олія. Попри спад після 2021 р., її експорт залишається відносно стабільним – на рівні 5,6–5,8 млрд дол. США, що свідчить про стійкість до зовнішніх шоків. Водночас продукція з вищим ступенем переробки поки не займає значної частки: після різкого спаду у 2022 р. у 2024 р. спостерігається лише часткове відновлення. Це підтверджує сировинний характер аграрного експорту та обмежує його конкурентоспроможність. Частка аграрної продукції у загальному експорті зросла з 45,1% у 2020 р. до понад 59% у 2024 р., що зумовлено не лише розвитком аграрного сектору, а й скороченням експорту інших галузей в умовах війни.

Що стосується імпорту, його обсяги істотно поступаються експорту, що забезпечує позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. Водночас структура імпорту є показовою: найбільшу частку становлять готові харчові продукти. Таким чином, Україна переважно експортує сировину, водночас імпортує продукцію з вищою доданою вартістю.

Як свідчать дані табл. 2, у 2020–2025 рр. імпорт аграрної продукції загалом зростав, хоча у 2022 р. спостерігалось його помітне скорочення. За попередніми даними, у 2025 р. обсяг імпорту досяг 8,7 млрд дол. США. Така динаміка може свідчити як про поступове відновлення внутрішнього попиту, так і про наявність структурних дисбалансів у переробній галузі.

Таблиця 1

Товарна структури експорту агропродовольчої продукції України, млн дол. США

Групи товарів (УКТ ЗЕД)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	1188,2	1345,2	1471,8	1382,2	1643,5
II. Продукти рослинного походження	11883,2	15538,0	13472,7	11717,0	13527,6
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	5746,9	7037,2	5948,6	5649,1	5756,4
IV. Готові харчові продукти; напої та тютюн	3361,0	3788,5	2496,9	3271,9	3755,7
Разом (групи 1–24)	22179,4	27708,9	23390,0	22020,1	24683,3
Всього по Україні	49191,8	68072,3	44135,6	37584,3	41733,3
Частка груп 1–24, %	45,1	40,7	53,0	58,6	59,1

Джерело: сформовано авторами на основі [10]

Таблиця 2

Товарна структури імпорту агропродовольчої продукції України, млн дол. США

Групи товарів (УКТ ЗЕД)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	1258,1	1594,0	1175,2	1343,8	1475,5
II. Продукти рослинного походження	1989,3	2130,5	1927,0	2114,9	2228,9
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	280,4	444,0	293,9	248,4	280,6
IV. Готові харчові продукти; напої та тютюн	2970,6	3578,4	2645,1	3255,6	3658,6
Разом (групи 1–24)	6498,3	7747,0	6041,1	6962,8	7643,6
Всього по Україні	54336,1	72843,1	55295,7	63763,5	70770,6
Частка груп 1–24, %	12,0	10,6	10,9	10,9	10,8

Джерело: сформовано авторами на основі [10]

Таким чином, проведений аналіз дає підстави для кількох узагальнень. По-перше, аграрний сектор демонструє відносно стійкість навіть в умовах воєнних викликів. По-друге, структура експорту залишається переважно сировинною, що обмежує можливості нарощування доданої вартості. По-третє, подальший розвиток зовнішньоекономічної діяльності в аграрній сфері доцільно пов'язувати з розвитком переробки, диверсифікацією експорту та поглибленням інтеграції до ринків ЄС.

Експорт агропродовольчої продукції до Європейського Союзу упродовж 2020–2024 рр. загалом характеризується висхідною динамікою, хоча й із певними коливаннями, зумовленими як ринковими чинниками, так і впливом воєнних подій. У 2020–2021 рр. спостерігалось помірне зростання: обсяги експорту збільшилися з 6,5 до 7,7 млрд дол. США. Водночас уже у 2022 р. відбувся різкий стрибок – до 12,9 млрд дол. США. Така динаміка зумовлена передусім не розширенням виробництва, а переорієнтацією експортних

потоків на ринок ЄС унаслідок обмеження традиційних морських маршрутів і відкриття європейських ринків для української продукції (табл. 3).

У 2023 р. експорт скоротився до 12,5 млрд дол. США, але залишився значно вищим за довоєнний рівень; у 2024 р. зріс до 12,8 млрд дол. США, що підтверджує закріплення ЄС як ключового партнера. У структурі експорту домінують продукти рослинного походження: у 2022 р. їх обсяг зріс більш ніж удвічі – до майже 8,0 млрд дол. США і надалі залишався високим. Важливу роль відіграють жири та олії, експорт яких зріс з 1,8 до 3,4 млрд дол. США та відзначається стабільністю.

Поступово зростає експорт готових харчових продуктів (майже до 2,0 млрд дол. США у 2024 р.), що свідчить про збільшення частки продукції з вищою доданою вартістю. Експорт продукції тваринного походження також зріс (з 304 до понад 728 млн дол. США), хоча залишається найменшим за обсягами. Частка

Таблиця 3

Динаміка експорту товарів агропродовольчої групи (УКТ ЗЕД 1–24) з України до ЄС у 2020–2024 рр., млн дол. США

Групи товарів (УКТ ЗЕД)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	304,1	395,8	659,3	678,9	728,5
II. Продукти рослинного походження	3369,3	3835,7	7983,4	6903,1	6770,1
III. Жири та олії тваринного і рослинного походження	1845,7	2362,6	3057,7	2981,5	3373,5
IV. Готові харчові продукти, напої та тютюн	996,4	1080,0	1206,3	1953,8	1975,9
Разом (групи 1–24)	6515,5	7674,0	12906,6	12517,3	12848,0
Загальний обсяг експорту Україна–ЄС	18604,9	26793,0	27890,7	24715,9	24829,8
Частка груп 1–24 у загальному експорті до ЄС, %	35,0	28,6	46,3	50,6	51,7

Джерело: сформовано авторами на основі [9]

агропродовольчої продукції в експорті до ЄС перевищила 50%, що підтверджує провідну роль аграрного сектору.

Загалом ЄС став основним ринком збуту української аграрної продукції, що посилює вимоги до якості та конкурентоспроможності. Імпорт агропродовольчої продукції з ЄС у 2020–2024 рр. загалом зростав, відображаючи вплив воєнних і економічних чинників. У 2020–2021 рр. обсяги імпорту зросли з 3,3 до 3,8 млрд дол. США, що відповідало пожвавленню економічної активності та внутрішнього попиту. Водночас уже у 2022 р. відбулося помітне скорочення – до 3,1 млрд дол. США. Це пояснюється зниженням купівельної спроможності, порушенням логістичних ланцюгів і загальною економічною невизначеністю (табл. 4).

З 2023 р. імпорт зростав і у 2024 р. досяг майже 4,0 млрд дол. США, перевищивши довоєнний рівень. У його структурі домінують готові харчові продукти (понад половина), що свідчить про залежність від продукції з високою доданою вартістю. Імпорт продукції тваринного походження стабільний і поступово відновлюється, тоді як рослинна продукція демонструє зростання. Частка жирів та олій незначна, що відповідає експортній спеціалізації України. Загалом така структура імпорту підкреслює потребу розвитку внутрішньої переробки.

Для поглибленого аналізу конкурентних позицій України на світових аграрних ринках у дослідженні застосовано індекс виявлених порівняльних переваг та інтегральний підхід до оцінювання конкурентоспроможності, що дає змогу комплексно врахувати вплив

ключових факторів формування експортних позицій. Оцінювання конкурентних переваг експорту аграрної продукції здійснювалося на основі поєднання класичного індексного підходу та інтегральної оцінки.

Базовим інструментом дослідження є індекс виявлених порівняльних переваг (Revealed Comparative Advantage, RCA), запропонований Б. Баласою. Його використання дає змогу оцінити відносну вагу окремого товару в експорті країни порівняно зі світовою структурою торгівлі. Значення індексу, що перевищує одиницю, свідчить про наявність у країни порівняльних переваг у виробництві та експорті відповідного товару. Індекс *RCA* розраховується за формулою:

$$RCA = \frac{X_{ij} / X_j}{X_{iw} / X_w} \quad (1)$$

де X_{ij} – обсяг експорту товару i країною j ; X_j – загальний обсяг експорту країни j ; X_{iw} – світовий експорт товару i ; X_w – загальний обсяг світового експорту.

Водночас використання лише індексу *RCA* є недостатнім, оскільки він не враховує динамічні та цінові характеристики. Тому в дослідженні застосовано інтегральний індекс конкурентоспроможності, що поєднує показники частки ринку, темпів зростання експорту, рівня цін і стабільності поставок. Для забезпечення зіставності всі показники було нормовано в діапазоні від 0 до 1 за формулою:

$$X_{norm} = \frac{X - X_{min}}{X_{max} - X_{min}} \quad (2)$$

де X_{norm} – нормоване значення показника; X – його фактичне значення; X_{min} , X_{max} – від-

Таблиця 4

**Динаміка імпорту агропродовольчих товарів (УКТ ЗЕД 1–24) в Україну з ЄС
у 2020–2024 рр., млн дол. США**

Групи товарів (УКТ ЗЕД)	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
I. Живі тварини та продукти тваринного походження	640,4	753,8	602,0	608,7	632,4
II. Продукти рослинного походження	620,5	658,4	683,1	685,3	739,7
III. Жири та олії тваринного і рослинного походження	71,6	88,6	98,2	91,3	102,8
IV. Готові харчові продукти, напої та тютюн	1942,9	2263,2	1745,1	2249,6	2502,0
Разом (групи 1–24)	3275,4	3764,1	3128,5	3634,9	3976,8
Загальний обсяг імпорту в Україну з ЄС	23859,7	28954,3	26962,4	32641,4	35713,3
Частка груп 1–24 у загальному імпорті України з ЄС, %	13,7	13,0	11,6	11,1	11,1

Джерело: сформовано авторами на основі [9]

повідно мінімальне та максимальне значення у досліджуваній сукупності.

На першому етапі інтегральний показник визначався як середнє арифметичне нормованих значень, однак у подальшому застосовано середньозважений підхід, що дозволило врахувати різну значущість окремих факторів. З урахуванням цього інтегральний індекс конкурентоспроможності експорту кукурудзи та пшениці (*ICI*) розраховано за формулою:

$$ICI = 0,45S + 0,25G + 0,20P + 0,10St \quad (3)$$

де *S* – нормована частка ринку; *G* – нормований темп зростання експорту; *P* – нормована експортна ціна; *S_t* – показник стабільності поставок (у дослідженні прийнятий рівним 1).

Вагові коефіцієнти визначено з урахуванням економічного змісту показників: найбільшу вагу має частка ринку (0,45), темпи зростання (0,25) відображають динаміку, ціновий фактор (0,20) – рівень цінової конкурентоспроможності, а стабільність поставок (0,10) – регулярність експортних операцій. Такий підхід дозволяє збалансувати оцінку поточного стану та перспектив розвитку.

У процесі аналізу виявлено значну варіативність темпів зростання експорту між країнами. У ряді випадків спостерігаються завищені значення, зумовлені низькою базою порівняння або впливом разових чинників (зміна логістичних маршрутів, короткострокові контракти тощо), що може викривлювати результати інтегральної оцінки.

З метою підвищення надійності результатів у дослідженні застосовано обмеження значення показника темпів зростання:

$G \leq 3$, що дозволило уникнути домінування окремого індикатора та забезпечити більш збалансовану оцінку конкурентоспроможності експорту.

Результати оцінювання конкурентоспроможності експорту кукурудзи України за основними ринками збуту у 2024 році свідчать про суттєву диференціацію позицій залежно від географічного напрямку поставок. Найвищий рівень інтегрального індексу зафіксовано на ринку Європейського Союзу – 65,6%, що зумовлено передусім його домінуючою часткою у загальному експорті (49,3%) (табл. 5).

Обсяг експорту до ЄС у 2024 році становив 14,57 млн т, що майже відповідає рівню попереднього року (14,71 млн т), а коефіцієнт зростання дорівнював 0,99, що свідчить про відносну стабільність цього напрямку. Водночас високі конкурентні позиції України формуються не лише за рахунок масштабів експорту, а й завдяки активному зміцненню присутності на окремих динамічних ринках. Зокрема, на ринку Туреччини інтегральний індекс становив 56,7%, що пояснюється суттєвим зростанням обсягів експорту – з 0,48 до 3,55 млн т (коефіцієнт зростання 3,0) – за збереження відносно сприятливого рівня цін.

Подібні тенденції простежуються і щодо Республіки Корея, де зафіксовано один із найвищих темпів зростання та високий рівень експортної ціни (177,0 дол./т), що забезпечило інтегральний індекс на рівні 53,8%, попри незначну частку у загальному експорті. Високі значення показника також характерні для Лівії (52,0%), що зумовлено поєднанням швидкого зростання поставок і найвищої серед досліджуваних ринків ціни (178,2 дол./т), хоча

Таблиця 5

**Оцінка конкурентоспроможності експорту кукурудзи України
за основними ринками збуту у 2024 році**

Країна-імпортер	Обсяг експорту, млн т		Частка у загальному експорті, %	Темп зростання експорту (коэф.)	Середня експортна ціна, Дол. США/т	Нормована			Інтегральний індекс конкурентоспроможності	
	2024 р.	2023 р.				Частка	Темп зростання	Ціна	Коеф.	%
ЄС	14,57	14,71	49,0	0,99	164,4	1,00	0,15	0,34	0,656	65,6
Туреччина	3,55	0,48	12,0	3,00	169,9	0,21	1,00	0,61	0,567	56,7
Китай	3,51	5,44	12,0	0,65	157,2	0,20	0,00	0,00	0,190	19,0
Єгипет	3,32	2,84	11,0	1,17	163,0	0,19	0,22	0,28	0,297	29,7
Ізраїль	1,01	0,56	3,0	1,81	165,6	0,02	0,50	0,40	0,314	31,4
Лівія	0,78	0,29	3,0	2,66	178,2	0,01	0,86	1,00	0,520	52,0
Республіка Корея	0,68	0,23	2,0	3,00	177,0	0,00	1,00	0,94	0,538	53,8

Примітка: Оскільки показник стабільності поставок у дослідженні прийнято незмінним (St = 1) для всіх ринків, він не впливає на диференціацію результатів і не відображається у таблиці

Джерело: сформовано авторами на основі [10]

обсяги експорту залишаються відносно невеликими. Натомість середній рівень конкурентоспроможності характерний для таких ринків, як Ізраїль (31,4%) та Єгипет (29,7%), де спостерігається помірна динаміка експорту за обмеженої частки у його загальній структурі. Найнижчі значення інтегрального індексу зафіксовано для Китаю (19,0%), що пов'язано зі скороченням обсягів експорту, низьким коефіцієнтом зростання (0,65) та найменшим рівнем експортної ціни серед досліджуваних ринків. Отже, результати аналізу засвідчують, що у 2024 році поряд із збереженням провідної ролі ринку ЄС відбувається посилення значення більш динамічних напрямів експорту, насамперед Туреччини, Республіки Корея та окремих країн Північної Африки.

Аналіз даних табл. 6 засвідчує, що подібні тенденції простежуються і на ринку пшениці, що підтверджує наявність системних закономірностей у формуванні географічної структури експорту зернових культур. Зокрема, найбільш перспективними залишаються ринки країн Азії та Північної Африки, тоді як традиційні напрями збуту характеризуються відносно високою стабільністю за нижчих темпів приросту.

За результатами оцінювання доцільно виокремити три основні групи ринків збуту української пшениці. До першої групи належать великі та стабільні ринки, передусім країни Європейського Союзу, які забезпечують значні обсяги експорту (7,41 млн т у 2024 р.) та мають найбільшу частку у його структурі (36,0%). За коефіцієнта зростання на рівні 1,0 цей ринок характеризується стабільною динамікою поставок, а інтегральний індекс конкурентоспроможності становить 0,659 (65,85%), що є найвищим значенням серед досліджуваних ринків.

Другу групу формують динамічні ринки країн Азії та Північної Африки, зокрема Індонезія, Алжир і Таїланд, які характеризуються високими темпами зростання експорту (коефіцієнт 3,0) та відносно високими рівнями експортних цін (у межах 189-193 дол./т). Так, для Індонезії інтегральний індекс конкурентоспроможності становить 0,644 (64,35%), що є одним із найвищих показників і свідчить про значний потенціал подальшого розширення присутності України на цьому ринку. Високі значення індексу також характерні для Алжиру (0,591) та Таїланду (0,539), що підтверджує привабливість цих напрямів.

Таблиця 6

**Оцінка конкурентоспроможності експорту пшениці України
за основними ринками збуту у 2024 році**

Країна-імпортер	Обсяг експорту, млн т		Частка у загальному експорті, %	Темп зростання експорту (коеф.)	Середня експортна ціна, дол. США/т	Нормована			Інтегральний індекс конкурентоспроможності	
	2024 р.	2023 р.				Частка	Темп зростання	Ціна	коеф.	%
ЄС	7,41	7,39	36,0	1,0	172,88	1,00	0,25	0,23	0,659	65,85
Індонезія	2,52	0,66	12,0	3,0	189,35	0,27	1,00	0,86	0,644	64,35
Єгипет	1,91	1,14	9,0	1,7	188,07	0,18	0,51	0,81	0,471	47,05
Алжир	1,35	0,03	7,0	3,0	193,02	0,09	1,00	1,00	0,591	59,05
В'єтнам	1,27	0,35	6,0	3,0	175,59	0,08	1,00	0,33	0,452	45,2
Бангладеш	1,08	0,89	5,0	1,2	171,48	0,05	0,33	0,17	0,239	23,9
Таїланд	0,8	0,13	4,0	3,0	191,03	0,01	1,00	0,92	0,539	53,85
Туніс	0,85	0,13	4,0	3,0	183,98	0,02	1,00	0,65	0,489	48,9
Туреччина	0,74	2,31	4,0	0,3	166,98	0,00	0,00	0,00	0,100	10,0

Примітка: Оскільки показник стабільності поставок у дослідженні прийнято незмінним (St = 1) для всіх ринків, він не впливає на диференціацію результатів і не відображається у таблиці

Джерело: сформовано авторами на основі [1]

До третьої групи належать ринки зі зниженням конкурентних позицій, серед яких особливо виокремлюється Туреччина. У 2024 році обсяг експорту до цієї країни скоротився до 0,74 млн т порівняно з 2,31 млн т у 2023 році, що відповідає коефіцієнту зростання 0,3. У результаті інтегральний індекс конкурентоспроможності становив лише 0,10 (10,0%), що є найнижчим значенням серед усіх досліджуваних ринків і свідчить про суттєве послаблення позицій України на даному напрямі.

Отже, результати аналізу свідчать про поступову переорієнтацію експорту української пшениці у напрямі більш динамічних ринків, які характеризуються вищими темпами зростання та вигіднішою ціновою кон'юнктурою. Водночас ринок Європейського Союзу зберігає ключове значення завдяки масштабам експорту та високому рівню конкурентоспроможності.

Висновки. Результати дослідження показують, що конкурентоспроможність експорту аграрного сектору України формується під

впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, серед яких поряд із виробничим потенціалом визначальну роль відіграють зовнішні умови – воєнні ризики, логістичні обмеження та процеси євроінтеграції.

Встановлено, що повномасштабна війна суттєво трансформувала географію експорту, спричинивши переорієнтацію торговельних потоків на альтернативні напрями. Зокрема, ринок Європейського Союзу набув домінуючого значення у структурі експорту, що забезпечило стабілізацію обсягів поставок. Водночас за показниками інтегральної конкурентоспроможності окремі ринки демонструють вищу ефективність, що свідчить про наявність потенціалу для подальшої диверсифікації експорту.

Встановлено, що євроінтеграційні процеси мають подвійний вплив на розвиток аграрного експорту: з одного боку, вони розширюють доступ до зовнішніх ринків, з іншого – посилюють вимоги до якості продукції, екологічних стандартів і процедур сертифікації, що підви-

щує конкуренцію та ускладнює вихід на ринок для окремих виробників.

Обґрунтовано, що найбільш перспективними для України є ринки, які поєднують високі темпи зростання попиту та сприятливу цінову кон'юнктуру, насамперед країни Азії та Північ-

ної Африки. У зв'язку з цим ключовими напрямами підвищення конкурентоспроможності аграрного експорту є диверсифікація географічної структури, розвиток внутрішньої переробки, підвищення доданої вартості продукції та адаптація до вимог міжнародних ринків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2026).
2. Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. Ринок зерна в Україні та його стабілізація. *Економіка АПК*. 2019. Т. 26, № 4. С. 29–38. URL: [https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2019_4_p_29_38%20\(1\).pdf](https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2019_4_p_29_38%20(1).pdf).
3. Кваша С., Павленко О., Вакулєнко В. Конкурентоспроможність української аграрної продукції на зовнішніх ринках. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5072>.
4. Кулакова С. Ю., Міняйленко І. В., Яцкова Н. С. Оцінка та діагностика конкурентоспроможності й якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнних викликів. *Агросвіт*. 2025. № 4. С. 159–167.
5. Нів'євський О., Богонос М. Оцінка сценаріїв торгівлі агропродовольчими товарами між Україною та ЄС. URL: https://www.apdukraie.de/fileadmin/user_upload/APD_Nivievskiy_Bogonos_UA_1.pdf. (дата звернення: 20.03.2026).
6. Новоселець А. Комплексна оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств різних розмірів. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2024. Т. 8, № 4. URL: <https://is-journal.com/is/article/view/320>.
7. Павлова Г., Абрамович І., Бальзан М. Стратегічні заходи підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України на міжнародному ринку. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С. 62–67. URL: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/993>.
8. Сливінська О. Б., Боднар О. В. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 3 (14). С. 96–99. URL: https://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/18.pdf.
9. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2026).
10. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. *Державна служба статистики України*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2026).
11. Трегубов О., Братчук У., Славінський С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств агросфери України в умовах війни та євроінтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. Т. 1, № 293. С. 23–33.
12. Черемісіна С. Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2021. Том. 28, № 2. С. 48–58. URL: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-28-2-2021/rinok-zernovikh-kultur-v-ukrayini-analiz-suchasnogo-stanu-ta-perspektivi-rozvitku>.
13. Шандрівська О. Є., Пиж О. В. Дослідження експортного потенціалу зернової промисловості України в умовах війни. *Менеджмент та підприємництво в Україні*. 2024. № 6(1). С. 259–270.
14. Geysler J. M., Pretorius A., Fourie A. Trends in and determinants of South African maize exports in the post-deregulation era. *Journal of Economic and Financial Sciences*. 2024. Vol. 17, No. 1. Article a862.

REFERENCES:

1. Zovnishnia torhivlia okremymy vydamy tovariv za krainamy svitu [Foreign Trade in Selected Goods by Countries of the World]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed March 25, 2026).
2. Ilchuk, M., Konoval, I., Baranovska, O., & Yevtushenko, V. (2019) Rozvytok rynku zerna v Ukraini ta yoho stabilizatsiia [Development of the Grain Market in Ukraine and its Stabilization]. *Ekonomika APK – Economics of Agro-Industrial Complex*, vol. 26(4), pp. 29–38. Available at: [https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2019_4_p_29_38%20\(1\).pdf](https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2019_4_p_29_38%20(1).pdf).
3. Kvasha, S., Pavlenko, O., & Vakulenko, V. (2024) Konkurentospromozhnist Ukrainkoï ahrarnoi produktsii na zovnishnikh rynkakh [Competitiveness of Ukrainian Agricultural Products in Foreign Markets]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 68. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5072>.

4. Kulakova, S. Yu., Miniailenko, I. V., & Yatskova, N. S. (2025) Otsinka ta diahnostyka konkurentospromozhnosti y yakosti produktsii ahrarnykh pidpriemstv v umovakh voiennykh vyklykiv [Assessment and Diagnostics of Competitiveness and Quality of Agricultural Products under Wartime Challenges]. *Ahrosvit – Agroworld*, vol. 4, pp. 159–167.
5. Nivievskiy, O., & Bohonos, M. (2024) Otsinka stsenariiv torhivli ahroprodovolchymy tovaramy mizh Ukrainoiu ta YeS [Assessment of Trade Scenarios in Agri-Food Products between Ukraine and the EU]. Available at: https://www.apdukraine.de/fileadmin/user_upload/APD_Nivievskiy__Bogonos_UA_1.pdf. (accessed March 20, 2026).
6. Novoselets, A. (2024) Kompleksna otsinka konkurentospromozhnosti ahrarnykh pidpriemstv riznykh rozmiriv [Comprehensive Assessment of the Competitiveness of Agricultural Enterprises of Different Sizes]. *Journal of Innovations and Sustainability*, vol. 8, no. 4. Available at: <https://is-journal.com/is/article/view/320>.
7. Pavlova, G., Abramovych, I., & Balzan, M. (2022) Stratehichni zakhody pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ahrarnoho sektoru Ukrainy na mizhnarodnomu rynku [Strategic Measures to Increase the Competitiveness of the Agricultural Sector of Ukraine in the International Market]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, vol. 308, no. 4, pp. 62–67. Available at: <https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/993>.
8. Slyvinska, O. B., & Bodnar, O. V. (2019) Konkurentospromozhnist silskohospodarskoi produktsii [Competitiveness Agricultural Products]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk – Pryazovskyi Economic Review*, vol. 3(14), pp. 96–99. Available at: https://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/18.pdf.
9. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli z krainamy YeS [Commodity Structure of Foreign Trade with EU Countries]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed on March 25, 2026).
10. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy [Commodity Structure of Ukraine's Foreign Trade]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed on March 25, 2026).
11. Tregubov, O., Bratchuk, U., & Slavynskiy, S. (2025) Zovnishnoekonomichna diialnist pidpriemstv ahrosfery Ukrainy v umovakh viiny ta yevointehratsii [Foreign Economic Activity of Ukrainian Agricultural Enterprises in the Conditions of War and European Integration]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, vol. 1(293), pp. 23–33.
12. Cheremisina, S. (2021) Rynok zernovykh kultur v Ukraini: analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku [Grain Market in Ukraine: Analysis of the Current State and Development Prospects]. *Ekonomika APK – Economics of Agro-Industrial Complex*, vol. 28(2), pp. 48–58. Available at: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-28-2-2021/rinok-zernovykh-kultur-v-ukrayini-analiz-suchasnogo-stanu-ta-perspektivi-rozvytku>.
13. Shandrivska, O., & Pyzh, O. (2024) Doslidzhennia eksportnoho potentsialu zernovoi promyslovosti Ukrainy v umovakh viiny [Study of the Grain Market of Ukraine in the Conditions of War]. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku – Management and Entrepreneurship in Ukraine: the Stages of Formation and Problems of Development*, vol. 6(1), pp. 259–270. Available at: <https://science.lpnu.ua/uk/smeu-archiv/vsi-vypusky/vypusk-6-nomer-1-2024/doslidzhennya-eksportnogo-potencialu-zernovoyi>
14. Geysler, J. M., Pretorius, A., & Fourie, A. (2024). Trends in and Determinants of South African Maize Exports in the Post-Deregulation Era. *Journal of Economic and Financial Sciences*, vol. 17(1), a862.

Дата надходження статті: 01.04.2026

Дата прийняття статті: 21.04.2026

Дата публікації статті: 27.04.2026